

IRODALMI ÉRTESÍTŐ.

A kolozsvári unitárius kollégium értesítője az 1911/912. iskolai évről. Szerkesztette : *Dr. Gál Kelemen*, igazgató ; a theologia részét *Csifő Salamon*, dékán.

Nem tudom, hogy más érez-é valamit, de én mindig kíváncsian várom kolozsvári kollégiumunk értesítőjét. Amikor kézhez kapom, mohósággal olvasom adatait s aztán mindig jóleső megnyugvással teszem le. Ha ennek okát keresem, erre csak azzal felelhetek, hogy ez az érték és érdek tényezők hatása.

Minden értesítő lényegében az illető intézet állapotának, évi munkásságának tükré, azonban amint sok rossz tükrök, azonképpen sok homályos értesítő is van s nagy tévedés volna az értesítőből az intézetre mindig feltétlen ítéletet és következtetéseket vonni le. Ha a stílus az ember, az értesítő bizonyára az igazgató s így már az igazgatón át is sokszor megváltozhatik egy intézet valóságos képe. Tanulmányozva az értesítők tömkelegét, mennyi furcsaságot láthatunk azokban, ha tudunk olvasni. Nietzsche szavaival élve, némelykor: „megzavarják a vizet, hogy mélynek lássék.“ Máskor úgy tetszik, mintha a magyar szabadság csak a dicsekvés terére szorult volna. Egy helyt meghuzódnak szerényen az elhallgatások, máshelyt a gyönyörű ruhát öltött elferdítések díszlegnek. Sokszor az embernek el kellene pirulnia, ha élőszóval akarna megmondani valamit, de írásban könnyű hizelegni, kedveskedni s mindez csak azért, mert az emberek a nyers igazságot nem szeretik. Elismerjük, hogy a hajlíthatatlan igazságok nem a mindennapi használatra valók, de a becsületes logika ezek előtt szemet nem hunyhat. Mindezeket csak az értékkülönbség megállapításáért jelzem, azért, hogy elmondhassam, kolozsvári értesítőnk nem ilyen fajtából való, hanem tiszta, áttekinthető munka, mind tartalmában, mind szavakban ki nem fejezett törekvéseiben.

Az értesítő a tanári beiktatással kezdődik s igazolja, hogy protestánsoknak ez a hagyományos szokása nem hiábavaló, mert értékes

gondolatokat termel, vagy legalább a régieket új formába öltözteti. Az ünnepségen *Vári Albert* egészen alkalomszerű, szép imája és *Gál Jenő* tartalmas elnöki megnyitója után *Varga Béla* tartotta meg székfoglaló értekezését: „Az intuicionizmus, mint divatfilozófia“ címen, amely alapos filozófiai készültségről tanuskodik. Örvendek, hogy ezt az igazán kiváló értekezést nem felolvasásakor ismertem meg, mert az tárgyánál és tartalmánál fogva sok helyen nagyobb figyelmet kíván. Elég világosan igyekszik megmagyarázni az intuíció jelentését. Ismerteti a különböző meghatározásokat, de e kérdésben is Böhm Károly kitűnő tanítványának mutatkozik s a Böhm munkái alapján határozza meg az intuíciót. A metafizikát is Böhm szerint értelmezi, mindemellett önállósága is több helyen megnyilvánul. Az élet értékéről mondottakat azonban csak részben helyeselhetjük s nem tartjuk elfogadhatónak a görög értékelésnek illetően beállítást sem a modern értékelés kultúraellenes voltának igazolására. E mélyen járó értekezés után a fiatal szerzőtől még joggal sokat várhatunk. Csak tartsa mindig szemei eiőtt befejező szavait, hogy a filozófiának az élettől elszakadnia nem szabad s csak addig emelkedjék, amíg a földet is látja, mert így aztán sohasem beszélhetünk az élet abszolút értéktelenségéről.

Sándor János értekezése más mezőn mozog. Könnyebb fajsúlyú már a tárgy természeténél fogva is, de azért tételét ő is tudományos alapon és világosan tárgyalja. Ismeri a kérdés irodalmát, bárha azt egészen nem is öleli fel. Tévedésből kerülhetett bele az ilyen állítás: „Az ének és zene felrisszító erejét legelőször az angolok fedezték fel.“ Ismerték ezt már a görögök s Pythagoras tudományosan is fejtegette.

Örömmel jegyezzük meg itt, hogy a rendes ének-zene tanítói állás szervezésével a főgimnáziumban a művészeti nevelés kérdésének egy fejezete lezáródott. Most már bizton reméljük a cél elérését, az ifjuság lelki világának harmonikusabbá tételét.

Az üdvözlő beszédek között a dr. *Gál Kelemené* az első. Megszoktuk már, hogy ő mindig aktuális és mindig tartalmas. Értékes szavakkal jellemzi az általános pedagógiai helyzetet s a beiktatottaknak, feladatuk lényegét, tárgykörüket teljesen ismerően jelöli meg. Különösen jól esett nekem ebben a beszédben az, hogy dr. *Gál Kelemen* tudományos meggyőződése mellett kifejezetten is helyét juttat az érzelemnek; az ész mellől — egyedül helyesen — a szívet sem hagyta el.

Dr. Boros György kedvesen állítja oda a fiatal tanároknak programmul a szülőket. Mindkettő követésre méltó programm.

Csifó Salamon az észről és kedélyről tartalmasan elmélkedve, a kettőnek együttes törekvésében találja meg az élet szükségés harmóniáját.

Csifó Salamonnak: „A haladás szelleme“ című értekezése következik, melyet a theol. intézet megnyitó ünnepén olvasott fel. Nagyon érdekes tétel s éppen ezért nem mulaszrhatom el, hogy amennyire e keret engedi — néhány megjegyzést ne tegyek. Igaz, hogy a történelmi logika állít fel törvényszerűségeket, de ezek használatával óvatosan kell bánnunk.

A pápaság hatalmának elkövetkezendő megdőlését például nem vonnám le törvényszerűség gyanánt, mert a pápának nagy hatalmát már a reformáció megdöntötte, amely középkori erejében feltámadni többé sohasem fog.

Szeretném magamnak történelmi tényekkel igazolni azon állítását is, hogy Magyarországnak Ausztriába való be nem olvadását: „a protestántizmus hiúsította meg mindezideig.“

Ép oly kevésbé tartom szerencsésnek protestáns részről az ilyen állítás emlegetését: „A bírálatra, a tárgyilagos kritikára alig van idő“, mert gondolatom szerint a protestántizmusnak egyedüli ereje s életének létjogosultsága kizárólag a tárgyilagos kritikában van. Úgy fogom fel ugyanis, hogy a hitújítás nem egyéb, mint *visszatérés* a látszattól a valódi Krisztushoz, az evangélium objektív kritikái szövegéhez, amely jelenség időnként mindig meg fog újulni, valahányszor az egyház eltér az igaztól és az őszintétől és így természetesen ennek a törvényszerűségnek a protestántizmus s maga az unitarizmus is alá van vetve. Mindezeket csak a történelmi felfogás különbségéért jeleztem.

Ez értékes dolgozatnak a végén van a legérdekesebb része. „Elvitathatatlan tény, hogy a vallás terén mi képviseljük az előhaladás szellemét.“ „Nagy és fontos feladat vár tehát ránk.“ Az elsőt annyit hangoztatjuk, hogy igaz voltát el is hittük, igaz a második állítás is s most már nagy érdeklődéssel vártam a feladat lényegének megjelölését, de őszinte sajnálatomra itt a dolgozat bevégeződik. S mégis igen nagy érdeme e dolgozatnak a haladás szellemének az unitáriusokhoz való levezetése s e kérdés nyílt feltevése. Hiszem, hogy sok gondolkodó unitárius tépelődött már ilyenforma kérdések felett, de azt is hiszem, hogy még szubjektivitását kielégítő választ sem kapott. És hiába, ez a mi legnagyobb kérdőjelünk s éppen ezért a legnagyobb unitáriusnak azt az embert tartanók, aki erre a kérdésre elfogadható feleletet tudna adni, mert nem elég csak hinnünk eszméink győzedel-

mében, nem elég csak hinnünk, hogy mi vagyunk az előhaladás szellemének képviselői, nem elég hírdetnünk, hogy miénk a jövő s még az sem érne semmit, ha mindezeket más mondaná rólunk, hanem egyedül csak az lehet értékes, ha azoknak eljövételén munkálkodunk. Hogyan történjék és mi legyen ez a munka, ez a jelen legnagyobb kérdése.

Ezért kérem e helyen tisztelettel *Csifó Salamon* dékán urat, hogy nagyérdékű dolgozatát szíveskedjék a következő értesítőben tovább folytatni.

A theologiai intézet közigazgatási szervezetében nincs változás. A tanári testületből *Péterfi Dénes* lelkész-tanár, aki egyházunknak egyik legmélyebben szántó munkása, nyugalomba vonult. Őszinte szívvel sajnáljuk eltávozását, mert helyét jóideig pótolhatatlannak tartjuk. Nyugalomba vonult *Iszlai Márton* is, aki egyházi zenénk művelésében szerzett nagy érdemeket. Helyét *Sándor János* foglalta el. A theologusoknak a német nyelvet ez évben is dr. *Barabás Ábel* főgimn. tanár tanította. A hallgatók száma év elején 20, év végére 16 volt, amely a múlt évihez képest szaporodás.

A theologusok az önképzésben és önmívelésben nagy szorgalmat és buzgóságot tanusítottak.

A jótékonyság ez évben is meghozta áldozatait. *Sharpe Emilia* kisasszony egy új külföldi, tanulmányi ösztöndíjat létesített. Néhai *Tibáld József* és neje *Petke Vilma* 4000 K-ás alapítványt tettek. Ezekon kívül több apróbb segélyezés történt. A papnövendékek összesen 5336 K 14 f. javadalmazásban részesültek.

A főgimnáziumnál dr. *Varga Béla* r. tanárrá, *Sándor János* r. ének- és zenetanítónak választották. Helyettes tanárokkul dr. *Borbély István* és *Koncz Rudolf* alkalmaztattak.

A Berde tanári jutalmat az 1910—11. isk. évre *Pálfi Márton* tanár kapta.

Öröndetes jelenség, hogy a vallás- és közokt. miniszter úr a felekezeti tanárokat a fizetésrendezésnél az állami tanárokkal egyenlő elbánásban részesítette. Itt jegyezzük fel örömmel azt is, hogy *Régeni Áron* tanítónak érdemei elismerésül a vallás- és közokt. miniszter úr 200 K személyi pótlékot engedélyezett.

A tanárok nagyarányú és értékes irodalmi munkásságot fejtettek ki. Látszik, hogy nem a címek nagyszámú felsorolásáért dolgoztak.

Az oktatás az állami tanterv szerint történt. A vallás-erkölcsi, fegyelmi és egészségi állapotok kielégítő eredményt tüntetnek fel. A

hazafias érzés ápolására is kiváló gondot fordítottak. Alapítványokat tettek: 1. Főtiszt. *Ferencz József* és neje *Gyergyai Anna* alapítvány gyarapítása 500 K. 2. Az 1874-ben végzett osztálytársak 1027 K 75 f. 3. *Bölöni egyházközség* 1000 K. 4. Gr. *Wass Albertné* 500 K. 5. *Tibáld József* és neje *Petke Vilma* 4000 K. Több kisebb alapítvány és adomány.

Nagyobb tanulmányi kirándulást is rendeztek Dalmáciába, amely, a beszámoló eleven útleírásából ítélve, nagyon tanulságos lehetett.

A Kriza-Önképzőkör a Kriza-szobor javára szépen sikerült emlékünnepeplyt rendezett s *Pálfi Márton* gondos vezetése mellett egyebekben is derekasan munkálkodott.

A könyvtár összes gyarapodása 786 mű 985 kötetben, 45 folyóirat, 110 Isk. Értesítő. A gyarapodás nagy részét a tordai gimnázium könyvtárából bekerült munkák teszik. A mult évi könyvtári gyarapodás még nagyobb volt. Ilyen nagy arányú gyarapodás mellett minden bibliografiai nagyképzüsködés mellett is előbb-utóbb szükségessé válik a kiválasztás.

A szertárak is megfelelő módon gyarapodtak. Az évi átalány 1400 K volt. Ezenkívül egy vetítő készülék második részletéül 1000 K, hangszerek beszerzésére 500 K utalványoztatott. Hol állunk mi ezekhez képest?!

Tanulságos adatokkal szolgál a statisztika. Felvétellett 351, osztályvizsgálatot tett 339 tanuló. Ebből 210 unitárius, a mult évben 196. Örvendetes az unitárius tanulók szám szerinti emelkedése, aminek főokát a tordai alapok bevitelében találjuk. Még nagyobb is lehetne az unitárius tanulók száma egy olyan intézetben, ahol 19,228 K 70 f. konviktusi kedvezmény adható s ahol a segélyezések főösszege 28,529 K 79 f.-t tesz ki.

A tanulók magaviselete általában jó; kevésbbé szabályszerüt csak egy I. o. tanuló kapott. Sok az igazolatlan óra, összesen 152, aminek épen fele az I. o.-ra esik. Elégtelen osztályzatot a tanulóknak 18·29-⁰/₀ kapott. Nem sok, de elég. Kevés a jeles osztályzatú, összesen 5·61⁰/₀. Több az alsó osztályokban, mint a felsőkben. A VII. o.-ban egy tanulóknak sincs jeles osztályzata.

Eredményesen vett részt az ifjúság a Kolozsvárt tartott kerületi tornaversenyen. Országosan elismerik, hogy az összes tornaversenyek között a kolozsvári volt a legkörültekintöbben rendezve s ebből is elismerés háramlik kolozsvári gimnáziumunkra s különösen azokra, akik a rendezés nagy munkájában résztvettek.

A tanulók a következő rendkívüli tárgyakat tanulták: 1. egészségtan, 2. angol, 3. kézimunka, 4. ének, 5. műének, 6. szabadkézi rajz, 7. gyorsírás, 8. vívás, 9. zene, 10. céllövés. E tételnél egy sajnálatos jelenségre kell rámutatnom. Minden intézetnek arra kell törekednie, hogy az összes rendkívüli tárgyakat ingyen tanítsák, hogy azoknak tanulásából a szegény fiuk se legyenek kizárva. Ez a mi intézeteinknél, ahol annyi szegény székely tanuló van, kétszeresen indokolt. Sajnos, erre vonatkozóan a fontosabb rendeletek között csak ezeket látom: 1. Kézimunkaterem pótlólagos felszerelésére 556·84 K és 2. Kézimunka tanításáért 480 K utaltatott ki, de hiába kerestem, hogy mennyi utaltatott ki a szabadkézi rajz és a gyorsírás tanításáért, mert azt sehol sem találtam. Erre megfelel aztán a szomorú statisztika; amíg t. i. kézimunkát 65-en tanultak, szabadkézi rajzot csak 23-an, gyorsírást 12-en.

Panaszkodnak mindenfelé a gimnázium intellektuális rendszere miatt s tért kívánnak a művészeti tárgyaknak is. Panaszkodnak, hogy a művészet iránti fogékonyság alig észlelhető, hogy a közszellem sem kedvez a művészeteknek. Zajos az ország a művészeti nevelés fontosságáról írott cikkektől s tanítják a szabadkézi rajzot, a művészeti nevelés *abc*-jét a középiskolában, pénzért. És fájdalom, így van ez az ország legtöbb gimnáziumában.

Természetes, hogy a tanárok köteles óraszámukon fölül ingyen taníthatják s épen ezért mindenütt a fenntartó hatóságoknak kellene gondoskodniuk arról, hogy külön díjazzák a szabadkézi rajzórákat, a gimnáziumi tanításnak ezt a nagyfontosságú, de elhanyagolt, mellőzött tárgyát. Ha az új tanterv továbbra is mostohán bánik a rajzzal, az egyház ebben is nem köteles követni, hanem csekély áldozattal mindenkire kötelezővé kellene tennie a szabadkézi rajz tanulását, mert ennek a tudása nélkül a művészet helyes értékeléséről beszélni sem lehet.

A kézimunkát több új típusú iskola bevezette, de túlértékelnünk nem szabad. Készséggel elismerjük, hogy hasznos szórakozás, de sem nevelői, sem praktikus haszna nem olyan nagy, hogy megérdemelné belőle luxus tudományt csinálni, pedig ezt minden iskola háztartásában mindaddig annak tartom, amíg a gimnáziumokban a szabadkézi rajzot és a gyorsírást pénzért tanítják.

A kézimunka tudás divat volt a XVIII. sz. elején, amikor még a királyok és fejedelmek is megtanultak egy-egy mesterséget az időtöltésért s lehet, hogy valamikor újra divat lesz, de az élet azt mutatja, hogy ma még akik tudnak, azok is másféle, még ennél is nemesebb

vagy kedvesebb szórakozást keresnek. Az pedig, hogy a kézimunka a szociális együttérzést erősíti s a munka megbecsülését kifejleszti, ez is olyan elfogadott ellenvetés, amit könnyen meg is lehet cáfolni. Amiért én tudom, hogy egy díszes műtárgy elkészítése milyen nagy nehézséggel jár, ebből semmiképen sem következhetik az, hogy annak előállítóját sokra becsüljem, vagy vele barátkozzam, ha arra másképen szellemileg és egyénileg nem érdemes. Vagy fordítva, a tisztességes asztalosmestert azért meg tudom becsülni, együttérezhetek vele, amiért esztergályozni nem tudok.

Annak az ifjúságnak, melynek nagy része a földműves, földbirtokos és kisiparos osztályból kerül ki, annak van fogalma a kézimunkáról s meg tudja azt becsülni, amit igazol azzal is, hogy nagy szeretettel tódul az iskolákba.

Röviden összefoglalva, először tanítsuk meg ifjainkat rajzolni, mert csak így tudhatnak aztán szép kézimunkákat készíteni, csak így lesznek képesek öntudatosan gyönyörködni a szép munkában. Ha megtanulta egy ifjúság, egy nép, egy nemzet, hogy mi a nép, akkor ebből szükségképen következik annak megbecsülése és megvalósítása s következik önként a népen és népért élni tudás magasztos elve, melyet már a görög világ megvalósított.

Végül nem hagyhatom megemlítés nélkül a gimnázium igazgatójának azt az igazán humánus és szociális érzékről tanuskodó munkáját sem, hogy az egyházi és iskolai szolgák fizetésének méltányos rendezéséről gondoskodott s a szolgák részére alapítandó nyugdíjintézet tervezetét elkészítette.

Ha most a gimnáziumról s egész működéséről egy általános, összefoglaló képet akarok adni, úgy találok, hogy kolozsvári főgimnáziumunk egy darab élő, lüktető modernizmus, amely, mint az egész európai élő pedagógia állandó forrongásban van s ethikai, didaktikai, pedagógiai, szociális szempontból mindent megfigyel, kellően értékeli s megvalósítani törekszik. Ezért bátran kimondhatjuk, hogy ez a féltett büszkeségünk nemcsak fejlődik, hanem halad is. Halad a modern eszme-áramlatokkal párhuzamosan s hogy ezt megteheti abban egyházi főhatóságunk áldozatkészségén s a tanári kar munkásságán kívül igen nagy része van az intézet vezetőjének, *Dr. Gál Kelemennek*, aki folyton figyelve a fejlődés mozzanatait telítve van pedagógiai eszmékkel, nemes idealizmussal, férfias munkaerővel és jól ismerve a korszellem fokozottabb követelményeit, míg egyfelől tollal számottevően munkálkodik a fölvetett irányeszmék tisztázásán s résztvesz az új értékek

megállapításában, másfelől a tisztult módszertani elvek felhasználásával gyakorlatilag is mindent megtesz a szent célért, az ifjúság nevelői oktatásáért.

Szentmártoni Kálmán.

A székelykeresztúri államilag segélyezett VI. osztályú unitárius gimnázium értesítője az 1911—12. isk. évről. Szerkesztette Pap Mózes igazgató. Székelykeresztúr, 1912. A lefolyt iskolai év fontosabb mozzanatait a gondosan összeállított értesítő alapján a következőkben ismertetjük:

Gombos Sámuel nyug. tanár megvált 42 évig buzgón és odaadó hűséggel viselt pénztárnoki állásától; helyét dr. Szolga Ferenc tanár foglalta el. A *felügyelő gondnoki kar* minden tagját megérdemelt kitüntetés érte; dr. Jankovich Pált felettes hatósága orvosi tanácsos círrmel tüntette ki; Dániel Lajos öfelségétől bárói rangot nyert és dr. Kozma Endre közjegyző a kiskunfélegyházai közjegyzőségbe neveztetett ki.

60 tanulóból álló csoport 3 tanár vezetése mellett Szováta, Parajd és Korond vidékére *rándult ki*. A kirándulás leírása olvasható az értesítőben dr. Szolga Ferencről.

Az intézet vagyona *új alapítványokkal* jelentékenyen gyarapodott. Néhai Tibáld József és neje Petke Vilma alapítványa 8000 K. dr. Kozma Endre felügyelő-gondnok 200 K konviktusi alapítványt tett, özv. Vitályos Albertné férje emlékére 100 K-t, a helybeli önszegélyző népbank néhai jogtanácsosa emlékére Borbát Dániel-alap címén 100 K-val örököltette meg. Geréb Márton nyug. ref. főgimn. tanár 259 drbból álló könyvtárát az intézetnek adományozta.

Jelentékeny előhaladásról számol be az értesítő *az építkezés* ügyében. A Papp János-féle telek megvételét a főhatóság 1911. júl. 5-én egyhangúlag határozta el. A telek területe 3 hold 1487 □-öl. Megvan ezzel lehetősége annak, hogy egy minden tekintetben megfelelő épület emelkedjék. Az új telken való építésre javaslat kidolgozására egy bizottság küldetett ki, amely okt. 7. ült össze. Megállapította az emelendő intézet helyiségeit, azok méreteit és elhelyezését. Az őszi főtanács a telekvásárt örömmel vette tudomásul s megbizta a képviselő tanácsot, hogy szemelőtt tartva a rendelkezésre álló 358700 K összeget, készíttessen tervrajzot és költségvetést. Ez elkészülvén a bizottság még 1911. őszén ülést tartott s a két terv közül az olcsóbbat (430000 K) ajánlta elfogadásra. 1912 ápr.-ban az egyházi képviselőtanács a még hiányzó költségek fedezésére a közoktatási minisztertől újabb 180000

K-t kért, amely összegből a miniszter dicséretre és elismerésre méltó gyors intézkedéssel 112000 K-t kilátásba is helyezett. Az ügy most a miniszter úr előtt fekszik, hogy a tervrajzokat szakszerűen bírálja felül. Ha ez megtörténik, akkor az építkezés tényleges megkezdésének semmi sem fog újtjában állani. S kívánatos is, hogy ez az ügy minél hamarább megoldassék.

Az igazgatóság helyesen hangsúlyozza, hogy a helyi körülmények között hasonló fontosságú a konviktus létesítése is.

A tanári testület 12 tagból állott. *Vizsgálatot tett* összesen 198 nyilvános, 2 magántanuló. *Vallásra nézve*: 104 unitárius, 32 ref., 15 r. kath., 21 g. kel., 4 g.-kath., 12 ág. ev., 12 izr. Feltűnő, hogy a vizsgálatot tett I. o. tanulók közül az év végén 12 éves volt 16, 13 éves 12 és 14 éves 2. *Magaviseletről* jó volt 176, szabályszerű 23. Ez adatokban tévedésnek kell lenni, mert csak 198 nyilv. tanuló tett vizsgát, ez a két szám 199-et tesz ki. *Előmenetelre* nézve minden tárgyból jeles 11 (5·5%), legalább jó 28 (14%), legalább elégséges 109 (54·5%), elégtelen 52 (26%). Kívánatos volna, ha a tanulmányi eredményt és a magaviseletet az értesítő %-okban is kifejezné. Az elégtelenek százaléka az 1910. évi országos átlagot (19·76%) jelentékenyen meghaladja. Ha a tanulmányi eredményt csak ebből az egy adatból ítélnők meg, akkor azt nem mondhatnók megnyugtatónak.

A különböző címeken kiosztott *öszföndíjak, segélyek és jutalmak* a 7000 K-t meghaladják.

A gimn. *könyvtára* 282 kötetrel gyarapodott 390 darabban 516 K 90 f. értékben. Céltudatos és tervszerű fejlesztésben részesült a természetrajzi szertár (327 K értékben), mely ajándékokkal is mintegy 90 K értékben gyarapodott, továbbá a rajzszertár és a pénz-, érem- és régiséggyűjtemény, amely rendezés alatt van.

Az internátus fentartására és új tárgyak beszerzésére 2294 K-t fordítottak s így igyekeztek a már alig tűrhető állapotokat addig is, míg az építés e kérdést is megoldja, elviselhetővé tenni. A tisztaságra való éber felügyeletnek köszönhető nagy részben, hogy az egészségi állapot általában jó volt.

Az értesítőt egy tartalmas tanulmány nyitja meg „*Olaszországi útam emlékei*“ címen az igazgatótól, mely nagy részletességgel számol be a tanulmányi úton szerzett tapasztalatokról; egy lelkeshangú emlékezés meg a intézet jóltevője, Tibáld József unitárius lelkész emlékezetét dicsőíti.

Dr. Zsilinszky Mihály: Mégegyszer a kath. autonomiáról és a papi vagyonról. Történelmi tanulmány Budapest, 1912. 37. l. Ez a kis tanulmány felelet kíván lenni dr. *Dudek János* „*A katolikus autonomia függő kérdései*“ c. munkájára, mely a többek között azt iparkodik bizonyítani, hogy „a kath. egyházi vagyon nem az állam javaiból keletkezett“. Ezzel szemben Zsilinszky történelmi adatokkal bizonyítja, hogy a kath. egyház élvezetében levő vagyon tekintélyesebb része kétségtelenül állami vagyon; csak kisebb része kegyes hívek adománya. Mind az államnak, mind a kath. egyháznak közös érdeke, hogy a vagyon e különböző eredetének ténye megállapíttassék, e szerint a fennálló törvények alapján az ügy rendeztessék s véglegesen megoldassék. Mert amilyen igazságtalan volna a vagyonrablás, ép oly jogtalan a meg nem szolgált vagyonhoz való ragaszkodás. Az egyházi vagyon jogi természetét azok a célok és feladatok határozzák meg, melyeknek megvalósítására a régi magyar királyok adományozták. A papság e vagyont századokon át végzett állami és politikai, kormányzati és igazságszolgáltatási munkája díjában kapta. Minthogy azonban az állami élet fejlődésével e munkák az állam teendői közé mentek át, ezeket a szolgálatokat és kötelességeket a papság többé nem teljesíti s ennél fogva azok díja sem illetheti őt. Elismerték ezt már kath. főpapok is, mint *Ipolyi Arnold*, *Horváth Mihály* s napjainkban *Prohászka Ottokár*, aki e vagyonról így nyilatkozik: „Azt a kulturális munkát, melyet hajdanában kizárólag az egyház végezett s azt a hatalmat, melyet ezen a réven a papság képviselt, ma már a polgári állam igényli magának. Még pedig teljes joggal, mivel azon funkciókat, melyeket hajdan az egyház végezett, ma már a polgári elem végezi. Sem a honvédelem, sem a nemzeti kultúra fejlesztése nem az egyház kiváltsága és kötelessége, mint volt hajdan. Ebből önként következik, hogy az ezen munka fejében nyert vagyon és birtok sem képezheti az egyház kizárólagos tulajdonát.“

E kérdéseket fejtegeti az illusztris szerző alapos történelmi ismeretekkel, kellő tárgyilagossággal s napjaink kulturpolitikájába is bepillantó éles látással. Azt a fájdalmas hangot pedig, mely e derék tanulmány végén a protestánsok felé hangzik, meg kellene szívlelniök mindazoknak, akiket illet.

g. k.

KÜLÖNFÉLÉK.

Wundt a katolicizmusról és protestantizmusról. A „Christliche Welt“ egy tartalmas értekezése alapján, Wundtnak, a híres lipcsei filozófusnak, a jelen különböző vallási irányára vonatkozó nézeteit ismertetjük.

A kereszténység fejlődése nem egyenesen emelkedő vonalban történik, mert a legmagasabb formákkal egyidejűleg a legalacsonyabbakkal is találkozunk. Azok a hitformák, melyek a keresztény nevet viselik, pszichológiai szempontból nem tekinthetők mind ugyanegy vallásnak. Ha nem a *névre*, hanem a *lényegre* tekintünk, egy modern protestáns theológus meggyőződése távolabb áll egy katolikus hívőtől, mint pl. egy amerikai szekta tagjé az indiánusétól. És az amerikai joggal tiltakoznék az ellen, hogy ő ugyanolyan vallású, mint az indiánus.

Sőt az egyes confessiókon belül is oly nagy az eltérés, hogy hitnézetek egységéről ma már nem beszélhetünk. S ezt sem öröm, sem panaszképpen nem említjük, mert a pszichológiai fejlődés természete hozza magával e folytonos differenciálódást. Az egy akol és egy pásztor eszméje tisztára pszichológiai lehetetlenség.

Az őskereszténység még némileg egységes vallás volt. A katolicizmus lehetőleg alkalmazkodni igyekezett minden néphez és kulturához. S ez az oka, hogy mint egyházi szervezet egységes. De mint vallás, nem az, inkább az összes vallások enciklopédiájának lehetne nevezni. Hiszen mindent magában foglal, a legegyszerűbb és primitívebb vallási alakoktól, a lelkek és szellemek kultuszától fel olyan politheizmusig, minél bujábbat a világ még nem látott. Még a tudománnyal szemben is alkalmazkodott. Elfogadta a Copernicus világrendszerét s ma már a biológiával szemben sem idegenkedik. A történelmi kritikát még nem alkalmazza ugyan a vallástörténelemre, de valószínű, hogy itt is engedni fog. Hiszen az olasz modernisták már hirdetik, hogy történelmi kritika és vallásos hit két különböző dolog s a hitnek szabad igent mondani ott, ahol a tudomány nemet mond.

Ez a kétkulacsosság azonban — úgymond Wundt — lehetetlen, ha a vallási tudat fejlődéstörténetét pszichológiai szempontból vizsgáljuk. Mert ez a kutatás *hit és tudás közötti dissonanciát nem tűr meg*. Ez a kutatás a vallási hagyománynak csak ama tényeit tartja mértékadóknak a vallási meggyőződésre, melyek a történelmi és a lélektani bírálatot megállják. Ez az álláspontja a 16. század reformátorainak is, kik a hit normájává a lelkiismeretet s az egyéni meggyőződést tették. De nem voltak egészen következtetések ez állás-